

ТРИБИНА БИБЛИОТЕКЕ САНУ

ГОДИНА VI

БРОЈ 6

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

THE SASA LIBRARY FORUM

YEAR VI
VOLUME 6

Accepted on December 26th 2017, at the 10th meeting of the SASA Department of
Language and Literature, following the reviews of academician
Nada Milošević-Đorđević and academician *Predrag Piper*

Editor-in-chief
academician
MIRO VUKSANOVIĆ

BELGRADE
2018

ISSN 2335-0121

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

ТРИБИНА БИБЛИОТЕКЕ САНУ

ГОДИНА VI

БРОЈ 6

Примљено на X скупу Одељења језика и књижевности
од 26. децембра 2017. године, на основу рецензија академика
Наге Милошевић-Ђорђевић и академика *Предрага Пийера*

Уредник
академик
МИРО ВУКСАНОВИЋ

БЕОГРАД
2018

© Српска академија наука и уметности, 2018

Трибина Библиотеке САНУ основана је да приказује јавности нове књиге чланова САНУ, нова издања САНУ и њених института, из свих области наука и уметности. Први уредник Трибине био је академик Никша Стипчевић, управник Библиотеке САНУ од 1991. до 2011. године. Од октобра 2011. године уредник Трибине је академик Миро Вуксановић, управник Библиотеке САНУ.

Годишњак *Трибина Библиотеке САНУ* покренут је 2013. године. У првом броју донет је целовит преглед приказаних књига у Салону САНУ од 1991. до јуна 2011. године, а потом, у хронолошком низу, текстови казани на Трибини од новембра 2011. до краја 2012. године. У другом броју штампани су текстови са Трибине из 2013. године. У трећем броју објављени су текстови са Трибине из 2014. године. У четвртном броју су текстови са Трибине из 2015. године. У петом броју су текстови са Трибине из 2016. године. У шестом броју су текстови са Трибине из 2017. године.

Прилози се објављују без измена. Дати су наслови где их није било на саопштењима.

ТРИБИНА БИБЛИОТЕКЕ САНУ
17. I 2017 – 5. XII 2017.

Уредник
академик Миро Вуксановић

Стручне сараднице
Стасја Церовић • Биљана Јоцић

САДРЖАЈ

<i>Византијско наслеђе и српска уметности. Књ. 1–3 / главни уредници Љубомир Максимовић, Јелена Триван</i>	<i>11</i>
<i>Едиција Корени : српске земље, насеља, порекло сјановништва и обичаји [фотиописко издање радова Јована Цвијића и његових следбеника] / уредник и приређивач Борисав Челиковић</i>	<i>25</i>
<i>Прусии и виолина у Забели : о Михаилу Ђурићу њоводом њеиодиишнице њеиовој уиокојења : (2011–2016) / Данило Н. Басиа</i>	<i>43</i>
<i>Чувар достојанства филозофије : сиоменица о тодишници смртии академика Михаила Ђурића :(1925–2011) / приредио Данило Н. Басиа</i>	<i>43</i>
<i>Наука : сиање, сираиетија, ѡерсиектине : зборник радова са научној скуиа одржаној 5. и 6. јуна 2015. / уредник Александар Косић</i>	<i>57</i>
<i>Свейлосии у развоју друштва : ѡрошлосии, садашњосии и будућносии / уредници Зоран В. Појовић, Бранислав Јеленковић</i>	<i>63</i>
<i>Минерални ресурси никла у Србији и уишцај на живошину средину / уредник Видојко Јовић</i>	<i>81</i>
<i>Фауна реиашних водоземаца Србије / Георј Цукић, Тања Д. Вуков, Милош Л. Калезић ; уредник Радмила Пешановић</i>	<i>81</i>

<i>Зайамћења / Василије Ђ. Кресћић</i>	95
<i>Манасћир Сћуденица : 700 година Краљеве цркве / уредник Љубомир Максимовић, Владимир Вукашиновић</i>	107
<i>Свейи Никийа код Скойља : задужбина краља Милућина / Миодраћ Марковић</i>	107
<i>Србија и Русија : 1814–1914–2014 : међународни научни скућ 13–14. окћобар 2014. године / уредник Михаило Војводић</i>	125
<i>Косовско-мећохијски зборник. 6 / уредник Михаило Војводић</i> ..	125
<i>Гени и ћеном / уредник Милена Сћевановић</i>	135
<i>Основи манићулсања ћенима / Милена Сћевановић</i>	135
<i>Depleted uranium induced Petkau effect : challenges for the future / Svetlana Zunic, Ljubisa Rakic.</i>	156
<i>Дан Библиоћекe САНУ ћосвећен Вељку Пећровићу (1884–1967–2017)</i>	177
<i>Сћање и ћерсћекћиве мулћикулћурализма у Србији и државама рећиона : зборник радова са научној скућа одржаной 10–11. сейћембра 2015. / уредници Војислав Сћановчић, Горан Башић</i>	189
<i>Сћо срћских академика у Колекцији Огћовори Милоша Јевћића.</i>	209
<i>Тесла за сва времена / уредници Зоран В. Поћовић, Дејан Поћовић, Слободан Вукосавић</i>	225
<i>Од Сунчевој сисћема до ћраница васионе / уредник Зоран Кнежевић</i>	225
<i>Модернизација Србије ћрадићелћским законима од 1837. до 1903. / [сакућио] Бранислав Крсћић ; уредници Часлав Оцић, Милан Лојаница</i>	247
<i>Глас САНУ ; књ. 426. Одељење друщћивених наука ; књ. 32 / уредник Данило Басћа</i>	247

<i>Епидемија јазносног и Србија / уредник Драган Мицић</i>	<i>259</i>
<i>Знаменити Срби о Хрватима / Василије Ђ. Кресић</i>	<i>263</i>
<i>Великохрватске претензије на Војводину, Босну и Херцеговину = Greater Croatian pretensions to Vojvodina and Bosnia and Herzegovina / Василије Ђ. Кресић ; [преводилац Тајјана Ђосовић]</i>	<i>263</i>
<i>Љубомир Симовић / приредио Бојдан А. Појовић</i>	<i>279</i>
<i>Именик аутора, уредника и говорника</i>	<i>295</i>

Модернизација Србије градитељским законима од 1837. до 1903. /
[сакупио] Бранислав Крстић ; уредници Часлав Оцић, Милан Лојаница. – Београд : САНУ, 2016

и

Глас САНУ ; књ. 426. Одељење друштвених наука ; књ. 32 / уредник Данило Баста. – Београд : САНУ, 2016

Говорили: академик Данило Н. Баста
академик Часлав Оцић
архитекта Бранко Бојовић

У Београду, уторак 24. октобар 2017. у 13 часова

ВИТАЛНОСТ ЈЕЗИКА

Ми ћемо, данас, на шеснаестој овогодишњој нашој Трибини, приказати два нова издања САНУ, оба припремљена у Одељењу друштвених наука. Одаћемо признање почившем урбанисти Браниславу Крстићу који је објединио, у хронолошком низу, градитељске законе за модернизацију Србије, од 1837. до 1903. године. Осим свега занимљивог, у овој јединственој и фототипској збирци, мени је посебно привлачно како српски језик у својој јасноћи и сажетости, у члановима закона, има можда бољу виталност него на сличним данашњим местима. Ту се види како смо у ранијим временима, у деветнаестом веку, писали чистије и прецизније, како тамо нема садашње тврдоће у параграфима, иако су и одрешити и строги. Уредници књиге су академик Часлав Оцић и академик Милан Лојаница.

Приказаћемо и 32. књигу *Гласа* Одељења друштвених наука, с одабраним радовима, чији је уредник академик Данило Н. Баста. Ту

сам, као актуелни израз, запазио реч - стратегиологија, која, ето, обележава наш садашњи развојни замах. Само још да дознамо докле ћемо да стигнемо са стратегијама што их немилице састављамо и остављамо.

Говориће академик Данило Н. Баста, академик Часлав Оцић и архитекта Бранко Бојовић.

(Реч уредника Трибине)

М. В.

Данило Н. Баста

ИДЕЈА-ВОДИЉА И ГЛАСОВИ НАДЕ

Иако се у Одељењу друштвених наука последњих година водила брига о потреби објављивања *Гласа* као његове основне публикације или, боље речено, његове главне научне легитимације, у томе, нажалост, није било успеха. А онда је мени, као бившем секретару Одељења, поверена незахвална дужност да допринесем превладавању тог непријатног застоја, вероватно и због тога што сам, док сам још био секретар, у више наврата на скуповима Одељења апеловао на чланове молећи их (да не кажем: преклињући их) да даду своје прилоге за *Глас*. Нисам у томе имао нарочитог успеха, али сам некаквог ипак имао, будући да се, марљив као ретко ко други, спремно и брзо одазвао академик Коста Чавошки и из својих рукописних залиха издвојио за објављивање свој текст „Реквијем републиканском духу слободе“, који је, разуме се, одмах уврштен у *Глас* о којем се данас говори на овој важној и угледној Трибини.

Уредничково задовољство се учврстило када се испоставило да у остваривању његове намере и идеје-водиље при обликовању овога *Гласа* неће бити већих препрека и несавладљивих тешкоћа. У чему су се састојале та намера и та идеја-водиља? Пажљивом читаоцу, а поготово оном који је, уз то, упућен у новија настојања Одељења друштвених наука да на крају изборних процеса – спроведених, иначе, с највишом одговорношћу, брижљивошћу и поштовањем врховног императива научног квалитета – добије чланове на које не може пасти никаква сенка, које не може дотаћи никаква сумња – дакле, таквом читаоцу биће лако да примети како се међу ауторима расправа и чланака у овом *Гласу* налази неколико имена о којима се у нашем Одељењу, у *ѿом ѿолегу*, водила посебна (и појачана) пажња, али уз која, морам то

рећи са жаљењем, још увек не стоје (свакако заслужене) речи: дописни члан САНУ. Управо та ауторска имена – мада, наравно, не само она – дају особен печат књизи тридесет другој *Гласа* Одељења друштвених наука. Надам се да ми се неће пребацити или узети за зло што ћу овом приликом заиста нескромно рећи да сам основну уредничку замисао, која је у овој књизи *Гласа* доследно спроведена, свесно и умишљајно одредио управо с тим циљем: да могућност да буду Академијини аутори поглавито добију они који (још) нису постали њени чланови, јер ће се на тај начин свако моћи уверити о каквим је научним посленицима реч – вредним, зрелим, потврђеним, успешним, продуктивним, укратко: оним за које је наука позив (у најдубљем смислу познате речи Макса Вебера), за које је она животно опредељење, нешто чему целим својим бићем служе ревносно, такорећи побожно, у сваком случају морално одговорно. Са захвалношћу желим овде да кажем да су сви они радо, с додатном мотивацијом која одаје њихов научни респект према Академији, прихватили позив да буду приложници у овој књизи нашега *Гласа*. И не само начелно прихватили него му се и конкретно одавали уступањем веома занимљивих, тематски разноврсних и духовно продорних радова који образују широк мисаони распон и представљају драгоцену научно богатство ове публикације Одељења друштвених наука.

Из тог распона или духовног лука издвојићу неколико чланака и расправа и на њих се посебно и укратко осврнути.

Сасвим је природно што се на челном месту нашао чланак Бернда Рабела „Немачка између Истока и Запада“ (у преводу Николе Живковића). Не само због тога што је Рабел, на предлог Одељења друштвених наука, био први гост САНУ 24. маја 2016. у оквиру истоимене новоустановљене активности Академије, и не само због тога што је крајем шездесетих година прошлог века, раме уз раме с пријатељем Рудијем Дучкеом, био утицајан предводник студентског покрета у ондашњој Западној Немачкој, него првенствено зато што тај његов чланак, претходно саопштен у овој истој сали као предавање, на језгровит и критички начин осветљава токове и противречности новијег историјског развоја Немачке, њеног друштва, државе, привреде и политике – све до неконтролисаног прилива исламских емиграната и, услед тога, могућне парализе која прети државним институцијама у целини. Рабелов поглед притом није сужен на његову домовину, јер он узима у одбрану европску културу од опасности њеног потпуног разарања. Одважно и јасно, сасвим у духу негдашњег левичарског делатника у којем нису згаснули борбени став и еманципаторска свест, Рабел при крају чланка каже: „Што се Европе тиче, мора да се најзад пружи

одлучујући отпор Сједињеним Државама и њиховој хегемонији која настоји да уништи све вредности европске традиције“.

Поред тога што је занимљив, чланак Слободана Самарџића „Европска унија – од добровољног савеза до ‘добре империје’“ има и дејство трежњења од лакомислених евроунијских заноса и заблуда. Изванредан познавалац устројства и начина деловања Европске уније, којом се дуго и успешно бави по налогу свога универзитетског позива, аутор је спровео филигранску анализу и дошао до закључка да се у Унији по империјалном моделу образовало ново језгро које се представља, тачније: маскира, као „беневољентна империја“. Овај оксиморон високог степена парадоксалности (јер, има ли империје која је беневољентна, дакле добронамерна?!) тачно погађа суштину ствари: Европска унија, када је реч о њеној политици приступања и суседства, напустила је стари асоцијативни модел заједнице и прибегла експанзивној геополитици с нескривеним принудним карактером. Над тим се у нашој земљи треба добро замислити и по томе се ваља паметно оријентисати.

Да је данас Илија Марић, поред Слободана Жуњића, водећи истраживач српске филозофије, да је у том одговорном и значајном послу, којем је монашки посвећен, постигао изванредне резултате којима припадају и нека његова важна открића, у то не може бити никакве сумње. Изразит откривалачки карактер има и прилог који је наменио *Гласу* и у којем је, с обиљем што непознатих што заборављених појединости, методом који успешно примењује у свим својим радовима те врсте, археолошки обелоданио, као што и наслов предочава, прву нашу послератну критику класика марксизма. Реч је о пет предавања која је 1952. године на Коларчевом народном универзитету одржао академик Душан Недељковић под заједничким насловом „Противречности и фронтови савремене филозофије“. Она су наишла на критику Загорке Мићић, Вука Павићевића и Ивана Лаће. Њихов текст Недељковић никада није објавио, али га то није спасло од уклањања из наставе и превременог пензионисања. Филозофски писац несхватљиво огромног дела (у квантитативном смислу те речи), човек који је после Другог светског рата предавао све предмете на студијама филозофије у Београду (!), својски и борбено опредељен за нови владајући режим и комунистичку идеологију, и сâм одговоран за нека протеривања (рецимо Кајице Миланова), Душан Недељковић је можда и најконтроверзнија фигура српске филозофије двадесетог века. На једну страну те контроверзности, повољну и позитивну, осврнуо се у свом раду Илија Марић, чиме је упозорио да се Душан Недељковић не би смео препустити потпуном заборава нити држати изван било какве рецепције.

Јер, његова је заслуга што је први после рата као филозоф започео критичко преиспитивање Маркса, Енгелса и Лењина, чиме је отворио могућност да се у будућности тиме баве и други наши филозофи. А Марићева је заслуга што нам је ту Недељковићеву заслугу предочио зналачки и веродостојно.

Слободана Антонића прати глас да је тек политички и социјални аналитичар. Он то јесте и он то не таји. Његови текстови тог типа – јасни, луцидни, ефектни – осветљавају из разних углова социјално-политичку патологију наших дана и сигурно ће у будућности бити примљени као драгоцен сведочанство о једном времену и једном друштву подвргнутом суровом процесу капиталистичке транзиције и колонијалног потчињавања. Међутим, Слободан Антонић је данас – а управо је то за њега пресудно – наш истакнути социолог, чији научни рад и плодове тог рада једнодушно признају и други српски социолози. Они нису случајно једну његову строго научну књигу не тако давно оценили и наградили као најбољу која је те године објављена. Да његове колеге нису погрешиле потврђује и Антонићев чланак „Суперкласа“ којим је заступљен у овом *Гласу*. У њему се подухватио (мора се рећи: беспрекорне) анализе појаве суперкласе у данашњем светском капиталистичком систему. Притом је повукао разлику између суперкласе, која је поседник и корисник светско-системског монопола у производњи и на тржишту, и супер-елите, која сачињава делатно језгро суперкласе, водећи бригу о легитимацији и одржању система. После Антонићеве анализе и на основу ње, феномен суперкласе постаће разумљив и читаоцима који су социолошки мање образовани или су недовољно упознати с таквим појавама данашњег глобалног капитализма.

Напоследку, желео бих у овој прилици да скренем пажњу на обимну и необично занимљиву расправу посвећену питању о тајни и тајанствености, чији је аутор Часлав Копривица, један од најдаровитијих и најплоднијих филозофа свога нараштаја у данашњој српској филозофији. Он је то питање, наравно, размотрио у најприснијој вези с проблемом знања и суштине, од којих се тајна и тајанственост никако не могу одвојити а да се доследно остане на тлу филозофије. Притом се кретао у мисаоним координатама које обележавају платонизам и просветитељство као две основне парадигме када је о овом проблему реч. Темелитог филозофског образовања, продорног духа и изворног филозофског нерва, Копривица је свој задатак остварио потпуно и упечатљиво. Колико ми је познато, његова расправа о тајни и тајанствености први је такав рад у нашој филозофији. Утолико је уредничково задовољство било веће што је тај пионирски рад могао да уврсти у *Глас*.

Закључно се с пуним правом може рећи да овај број *Гласа*, у складу са симболиком свог имена, доноси прегршт снажних гласова значајних представника наших данашњих друштвених и хуманистичких наука. Назваћу их *гласовима наде*. Чврсто сам уверен да би пријемом носилаца таквих гласова, тих скоротеча у својим дисциплинама, када год да се тај пријем догоди, наша заједничка кућа постала научно богатија и разноврснија. Што је посебно важно, постала би и спремнија да успешно одговори обавезама и задацима у научној области која је данас, по општем признању, персонално ослабљена и угрожена.

С наглашеним пијететом треба поменути да се на крају овог броја *Гласа* налази in memoriam Панајотису Харитосу, еминентном међународном правнику, иностраном члану САНУ, великом и вишеструко осведоченом пријатељу српског народа и истине, који се упокојио 2014. године.

На самом крају, хтео бих да изразим велику захвалност госпођама Мири Зебић и Снежани Крстић-Букарици из Сектора за издавачку делатност САНУ. Њихова прилежност, посвећеност и савесност у припремању за штампу овог броја *Гласа* заиста су узорите и заслужују сваку похвалу.

Бранко Бојовић

БРАНИСЛАВ КРСТИЋ: МОДЕРНИЗАЦИЈА СРБИЈЕ ГРАДИТЕЉСКИМ ЗАКОНИМА ОД 1837. ДО 1903. ГОДИНЕ

На свакој политичкој територији најважније су две ствари: народ (у значењу: популус) и територија на којој тај народ живи јер она обезбеђује битне услове за живот народа. Кроз више од 3000 година европска филозофија се бави суштином човека. Човек је одређен као *homo sapiens*, *homo erectus*, *homo ludens*, *homo politicus*, *homo oeconomicus* и на још тридесетак начина према мом сазнању ствари. Врло је интересантно да хиљадама година европска филозофија не примећује да је човек, можда, пре свега биће простора јер не може живети нигде другде у сунчевом планетарном систему осим на земљи, а на земљи живи од крајњег југа до крајњег севера планете. Једино код Освалда Шпенглера има наговештаја о човеку као бићу простора.

Од открића пољопривреде човек почиње да се насељава, почиње да гради куће и насеља, односно почиње да мења природу. Пре тога живео је као ловац и сакупљач плодова тј. скоро као животиња. Вероватно је да је са открићем пољопривреде и са проблемима изградње

кућа и чувања хране започела целокупна наука која се у нашем времену огромном брзином развија и покрива све већи број људских потреба и у односу на број људи и у односу на територију коју људи настањују.

Велики српски песник Брана Петровић сматрао је да је пољопривреда једино право занимање, а Срби су до краја 19. века били сељачки народ, са Шиптарима најсељачкији народ на простору Балкана. Пољопривреда је примарно одређена земљом, водом и сунцем тј. климом, дакле, пољопривреда је битно детерминисана елементима простора. Аграрни простор је у суштини кроз миленијуме и векове био животни простор српског народа не у значењу „лебенсраум“ него животни простор са кога се добија храна, вода, материјал за грађење кућа и низ других животних потреба људи.

У историји српског народа постоје многа бела тј. неистражена или мало истражена места. Нека од тих белих, неистражених места набрајам, како следи:

- Српски народ је био и остао неурбанизован односно нискоурбанизован народ. Урбанизација српског народа десила се тек после 1945. године великим економским притиском на село, који је по свом карактеру био нека врста протеривања сељака из села у градове.
- И дан данас велики број припадника тзв. српске елите сматрају да је урбанизам нешто што цртају урбанисти. Не схватају да се ради о социјалном процесу који има колосалне развојне последице – демографске, економске, социјалне и друге. Урбанизам и планирање уређења простора спадају у најкомплексније и најтеже људске праксе, јер подрумевају познавање бар 60 наука и научних дисциплина које директно и индиректно производе антропогенизовани простор.
- Интелигенцију у Србији карактерише нешто што бих назвао литерарно-филозофским синдромом. Култура је кад знате кад је уздахнуо Фром или кад се изнервирао Хадегер, али ако знате да поправите ауто или неку комплексну машину онда је то нешто испод достојанства, нешто на нивоу занатства што има само употребну вредност за разлику од многих филозофија и филозофема које немају чак ни то – употребну вредност.
- Многи архитекти школовани да се баве зградарством и да производе дела ауторске архитектуре имају потпуно погрешан однос према урбанизму и уређењу простора који би могао да се изрази отприлике овако: једна кућа = архитектура, две куће = урбанизам. Ауторска архитектура нам се обраћа делима врхунске функције

конструкције и естетике, али она не може решити проблеме које имају масовна друштва. Ако је у времену од 1948. до 1981. године извршен трансфер из села у градове око три милиона људи, што је око милион породица, ауторским приступом архитектури проблеми тог становништва се не могу решити. Мора се ићи на стандардизацију, унификацију, префабрикацију, масовну изградњу. Свако мора имати кров над главом, не можемо сви становати у кући на водопаду, не само због тога што нема довољно водопада.

- Најважнији процес који се десио у Србији 20. века није било самоуправљање него деаграризација и њој комплементарни процес урбанизације. Оба процеса нису довољно истражена и карактеристичне их мањак државних политика.
- Данашња зграда Апелационог суда у Немањиној улици грађена је за потребе Министарства грађевина. Само што је завршена и што је почело усељавање архиве Министарства грађевина, наступио је Други светски рат и зграду су преузели Немци. После Другог светског рата зграду је преузела Југословенска народна армија, а огромна архива Министарства грађевина по наређењу Бориса Кидрича упућена је у словеначке фабрике за производњу папира и као стара хартија претворена у пулпу.

Многи значајни архитекти Србије четрдесетих и педесетих година сударају се са проблемом немоћи ауторске архитектуре да решава озбиљне друштвене проблеме. Бранко Максимовић на Првој изложби југословенских архитеката 1929. године наступа са пројектом стамбених зграда, а после тога се посвећује урбанизму, Бранислав Којић у почетку је разапет између традиционалне и модерне архитектуре а у четвртој деценији прошлог века дохвата се врхова српске модерне, да би се на крају посветио пољопривредној и индустријској архитектури. Мате Бајлон између два светска рата, као главни архитект Сарајева, има значајна остварења у духу модерне, а после Другог светског рата посвећује се стандардизацији и унификацији елемената архитектуре. Никола Добровић излази из фазе ауторске архитектуре и после Другог светског рата бави се урбанизмом и пише књигу „О урбанизму и силама које га покрећу“. Сви ови архитекти схватају да однос једног инвеститора и једног архитекте не може да решава озбиљне друштвене проблеме у архитектури и у урбанизму, сви се они налазе пред проблемом друштвене воље и инструментализацијом те воље да се реше велики проблеми који се пред архитектуром и урбанизмом налазе. Укратко, они се налазе пред проблемом стварања политике грађења објеката и простора и инструментализацијом те политике кроз систем закона и подзаконских аката.

Слично сазнање да не кажем разочарање доживљава и песник „Пијаног брода“ Артур Рембо, по мом мишљењу највећи песник 19. века. Са двадесет година он напушта поезију јер схвата да она не може да промени свет и за цара Етиопије тргује оружјем. Већ са 27. година он се враћа у Француску и умире. Исто тако, ауторска архитектура нам може пружити велико естетско задовољство, али не може решити велике проблеме савременог света – њих може решити само архитектура човечанства, односно архитектура као принцип грађења простора.

Велики допринос проучавању српског урбанизма и руизма 19. века дали су Бранко Максимовић, Бранислав Којић, Ђорђе Симоновић. Они су се ипак претежно бавили физичком структуром и хијерархијом насеља у Србији 19. века.

Велики допринос познавању сеоских и градских насеља у Србији 19. века дали су Вук Караџић, Леопод Ранке, али и Сретен Вукосављевић, Никола Вучо, Милан Влајинац и др. Њихов допринос је био углавном у домену који би могао да се назове социјална историја насеља у Србији. Посебан допринос дао је Јован Цвијић и његови следбеници кроз *Српски етнографски зборник*.

Износим лични став да увид у озбиљна научна и стручна дела наведених аутора отвара проблем писања социјалне историје српског урбанизма, која би требало да обухвати материју од геополитике балканских простора, до политике уређења сеоских насеља.

У Србији 19. Века, под Турцима постоји неколико тврђава, као што су Београд, Ужице, Фетисла и др., феудална насеља турских господара – паланке утврђене палисадама у којима се налази мали број занатлија и сеоска углавном разбијена насеља. У затвореном турском феудалном систему, сељак има обавезе према феудалном господару, које подразумевају предају дела пољопривредног производа и рада тј. кулука за феудалног господара. У тој затворености, у малој српској земљи формирају се јаки регионални ентитети као што су Мачва, Браничево, Ваљевска Подгорина, Смедеревска Јасеница и друга подручја која почињу да негују засебне обичаје, специфичан говор и др. Малена Србија постаје земља са упадљивим регионалним разликама.

Српска револуција после Хатишерифа из 1830. године нарочито радикално мења политику према уређењу насеља и територија. Уводи се тржишна привреда, односно све што је предмет производње постаје и предмет размене, а размену омогућавају примарне комуникације – путеви крченици. Формира се нов систем насеља који чине среске вароши, вароши и села. Размештај насеља врши се по регионалном принципу, формирају се центри заједница села, као центри трговине и занатства. У Ваљевској Подгорини то је Мионица, у Смедеревској

Јасеници то је Смедеревска Паланка итд. Оваквом реформом, која је релативно мало позната не само широкој јавности него и стручњацима, српска револуција се показује не само као национална и економска већ и као изразито градитељска.

Бранислав Крстић спада у архитекте који су схватили да су урбанизам и уређење територија прво и пре свега политика, па тек после тога комплекс међусобно координираних струка.

Године 1932. у Југословаји је донет тзв. Грађевински закон, који је у ствари био много више од закона – био је то кодекс који је обухватио планирање, политику земљишта и грађење. Аутори овог закона били су архитекти „бечке школе“ и Србија је у том тренутку била доведена на ниво средњоевропских земаља када се ради о законодавству. Године 1948. Грађевински закон је укинут и уместо њега донете су три уредбе, од којих је једна била Основна уредба о генералном урбанистичком плану. Цео урбанизам је био сведен на генерално планирање без инструмената за реализацију генералних планова. Око 1960. године појављује се прва генерација републичких закона по којима се генерални планови реализују преко детаљних планова, а закон Србије из 1961. године уводи и категорију просторног планирања. Ипак, цео урбанизам се своди само на планирање, јер се материја земљишта и грађења регулишу другим законима, што разуме се доприноси појави хаоса у простору. Изградња планова је обавезна, али њихова примена није. Појављује се масовна узурпација националог простора кроз бесправну изградњу, за коју држава ни до данас није нашла одговарајући лек. Цела урбана култура Србије, стварана од српске револуције до четврте деценије 20. века, срушена је. Процес бесправне изградње у нас има карактер урбанизације беде, а бесправна изградња је била и по броју изграђених објеката и по величини захваћене територије основни облик изградње наших градова и изградње дуж путних коридора.

Већ око 1960. године Бранислав Крстић почиње да схвата значење урбанистичког законодавства за изградњу градова и уређење територија. Он је иначе стручан, организован, мотивисан и интелегентан човек који организије групу стручњака за рад у разним доменима – у домену законодавства, архитектонске баштине¹ и др.

Око 1970. године Бранислав Крстић ради веома много на законодавству. Ради на анализи европског законодавства, законодавства Југославије и република и покрајина и ствара концептуалну основу да

¹ Ових дана текст потпуно европског закона о заштити архитектонске баштине упутио сам министру културе. Текст закона урадио је Бранислав Крстић у сарадњи са колегама из Србије и Европе. Текст је био понуђен и претходним ресорним министрима, али они на то нису реаговали.

стварање новог законодавства које је у судару са важећом идеологијом у којој развој насеља није приоритет, јер територија и насеља не постоје – постоји само комунални систем, а у том комуналном систему најважније је самоуправљање.

Свестан чињенице да је развој насеља и територија неизбежно континуалан, Бранислав Крстић се посвећује проучавању урбаног законодавства Србије у 19. веку, а резултат тог његов напора је књига која се овде представља.

У садржају ове књиге читалац ће наћи прописе о ушоравању села и спречавању даљег разбијања села, прописе о изградњи градова, о изградњи среских кућа, о пројектовању и надзору, о јавним грађевинама, о изградњи цркава, о уређењу и три класе општина, о експропријацији, о катастру, о устројству министарства, о уређењу инфраструктуре и калдрмисању сокака, о архитектима и инжењерима, о индустрији, о насељавању новог становништва и читавом низу других ствара које укупно чине неку врсту урбанистичке политике која се у Србији спроводиоал током 19. века. Србија тога времена је претежно селачка земља, са ниским степеном урбанизованости, па је тако и ово урбанистичко законодавство рудиментарно, али за своје време врхунско и целисходно.

Бранислав Крстић је био посвећени посленик српског урбанизма. Оставио је за собом замашан број објављених књига, међу којима је, са личне тачке гледишта, најзначајнији *Планерски ајллас љросћорној уређења Јуџославије* којим је он руководио и који је објављен 1973. године у издању Југословенског института за урбанизам. Бранислав Крстић је био припадник оне тихе друштвене елите која је веровала у рад и лично остварење кроз рад, он се није јавно експонирао и видно учествовао у јавном животу, он је целог живота марљиво, организовано и систематски радио. Окончао је живот радећи на рукопису књиге *Град између сћирке и идеолоије*.

Бранислава Крстића упознао сам августа месеца 1966. године, када је започела израда *Планерској ајлласа љросћорној уређења Јуџославије* и од тог времена па до његове смрти били смо у сарадничким и пријатељским односима. Изражавам задовољство што сам имао срећу да му будем сарадник и пријатељ. Сматрам да је он личност која је оставила дубок траг у историји српског урбанизма управо у оном домену који недостаје, а то је социјална историја српског урбанизма. Због тога ову његову књигу препоручујем вашој пажњи јер ћете из ње сазнати много корисних ствари за које нисте ни претпостављали да постоје у урбаној култури Србије.

